

K6.1. A személyiségjegyek időbeli stabilitásának nemek közti eltérései

KISS HUBERT JÁNOS & SZABÓ-MORVAI ÁGNES

A nem kognitív képességek sok tulajdonságot és személyiségjegyet foglalnak magukban, ilyen például a kontrollhely (*locus of control*) fogalma is. (Rotter, 1966). Eszerint, akik úgy vélekednek, hogy az életben megtapasztalt eredmények a saját erőfeszítéseik következményei, azok belső kontrollhellyel (*internal locus of control*) rendelkeznek, míg a külső kontrollosok (*external locus of control*) úgy gondolják, hogy az események következményei nem a saját cselekedeteiktől függenek, hanem külső tényezők (véletlen, szerencse, más személyek) alakítják azokat.¹ A belső kontrollal rendelkező egyének – *ceteris paribus* – jobb tanulmányi eredményeket érnek el, és nagyobb valószínűséggel tanulnak tovább (lásd például Piatek–Pinger, 2016). A kontrollhely stabilitásáról Cobb–Clark–Schurer (2013) azt találta, hogy 1–4 éves időtávon a legtöbb embernél nem, vagy csak minimálisan változott a kontrollhely, leginkább a fiatalok és az öregek hajlamok nagy változásra. További eredményük az, hogy a pozitív életeseményeknek (házasság, elöléptetés) nincs számottevő hatása a kontrollhelyre, azonban nagyon sok (négy év alatt legalább kilenc) negatív életesemény (betegség, munkanélkülivé válás) hatására az egyén a külső kontroll irányába mozdul el.

A magyarországi helyzetről a 2006-ban indult Életpálya-felmérés alapján tudunk pontosabban mondani. A 10 ezer megfigyelést tartalmazó adatbázis a tanulmányi eredményeken túl a családi háttérről is részletes információkkal szolgál. A felmérés során a résztvevők a kontrollhelyet mérő tesztet

is kitöltötték 2006-ban és 2009-ben.² Arra keressük a választ, hogy a magyar fiatalok között mennyire stabil a kontrollhely, és mi határozza meg a változását.

Azt találtuk, hogy mindenkit figyelembe véve a korreláció (0,179) a két időpontbeli kontrollhely érték között kisebb, mint a korábban említett ausztrál mintában (0,533 a négyéves időtávon), ami nem meglepő, hiszen ott teljes népességet, itt pedig tinédzsereket vizsgálunk, akiknél még nem alakult ki a személyiségjegyek. A korreláció a lányoknál erősebb, náluk a kontrollhely mértéke kevésbé változik a vizsgált időpontok között, míg a fiúknál nagyobb változások mennek végbe (összhangban azzal, hogy ők később érnek) és a vizsgált időszakban összességében a belső kontrolluk nő.

Regressziós elemzéssel is megvizsgáltuk, hogy a kontrollhely mivel mozog együtt, az eredményeket az *K6.1.1. ábra* mutatja.

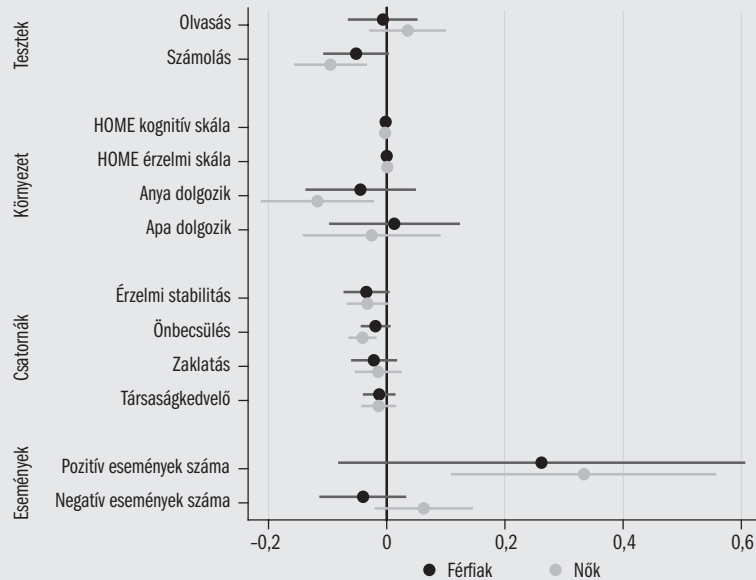
A lányokkal ellentétben a fiúk kontrollhelyváltozása nincs látható összefüggésben az egyéni jellemzőkkel és az életeseményekkel. Azok a lányok, akik jobb teljesítményt nyújtottak a 2006-os kompetenciafelmérés matematikai részében, általában később jobban elmozdultak a belső kontroll irányába. Ez összhangban van azzal, hogy a belső kontroll és a jó tanulmányi eredmény együtt jár. A lányoknál az is a belső kontroll növekedésével jár együtt, ha az anya dolgozik. A nagyobb érzelmi stabilitás és önbecsülés inkább a belső kontroll irányába mozdította a megkérdezett egyéneket, így ezek a várt hatással jártak. Ez az eredmény összhangban áll azzal a hipotézissel, hogy azon gyerekek lesznek inkább belső kontrollosok, akiknek a szülei biztos érzelmi háttérrel, nyugodt környezetet, stressz nélküli életet biztosítanak (lásd például Carton–Nowicki, 1994, Skinner és szerzőtársai, 1998 vagy Stephens–Delys, 1973). Az életeseményeket vizsgálva azt látjuk, hogy a negatív életesemények nem mozognak együtt a kontrollhely változásával, azonban a pozitívak a külső kontroll növekedésével járnak a lányok esetében.³

1 A kontrollhely fogalmának és munkaerőpiaci hatásának bemutatásakor erősen támaszkodunk Cobb–Clark (2015) nagyszerű összefoglaló tanulmányára.

2 Az adatokban a kontrollhelymutató 0–4 tartományban mozog, és minél kisebb a mutató értéke, annál inkább belső kontroll jellemzi az adott egyént. Emiatt a kontrollhely változásának a tartománya –4-től +4-ig terjed, a negatív (pozitív) változás azt jelöli, hogy valaki belső (külső) kontroll irányába mozdult el.

3 Cobb–Clark–Schurer (2013) is beszámol arról, hogy bizonyos pozitív életesemények csökkentik a belső kontrollt.

K6.1.1. ábra: A kontrollhelyváltozás együtt mozgása az egyének jellemzőivel és életeseményeivel

Megjegyzés: A HOME-index az otthoni lakókörnyezet stimuláló erejét méri. A HOME kognitív skála elemei például az otthoni könyvek száma, napilap-előfizetés, különóra, múzeumba járás vagy a lakás helyiségeinek tisztasága. A HOME érzelmi skála elemei pél-

dául, hogy szokott-e otthon rendet rakni, szokott-e találkozni rokonokkal, szokott-e együtt étkezni a szüleivel, vagy hogy az interjú alatt az anya pozitív hangnemben beszélt-e a gyermekkel (*Bradley és szerzőtársai, 2000*).

Hivatkozások

BRADLEY, R. H.–CORWYN, R. F.–CALDWELL, B. M.–WHITESIDE-MANSELL, L.–WASSERMAN, G. A.–MINK, I. T. (2000): [Measuring the Home Environments of Children in Early Adolescence](#). *Journal of Research on Adolescence*, Vol. 10. No. 3. 247–88. o.

CARTON, J. S.–NOWICKI, S. (1994): Antecedents of individual differences in locus of control of reinforcement: A critical review. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, Vol. 120. No. 1. 31–81. o.

COBB-CLARK, D. A. (2015): [Locus of Control and the Labor Market](#). *IZA Journal of Labor Economics*, Vol. 4. No. 1. 3.

COBB-CLARK, D. A.–KASSENBOEHMER, S. C. SCHURER, S. (2014): [Healthy habits. The connection between diet, exercise, and locus of control](#). *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 98. 1–28. o.

COBB-CLARK, D. A.–SCHURER, S. (2013): [Two Econo-](#)

[mists' Musings on the Stability of Locus of Control](#). *The Economic Journal*, Vol. 123. No. 570. F358–400.

PIATEK, R.–PINGER, P. (2016): [Maintaining \(Locus of Control\)? Data Combination for the Identification and Inference of Factor Structure Models](#). *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 31. No. 4. 734–755. o.

ROTTER, J. B. (1966): [Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement](#). *Psychological Monographs: General and Applied*, Vol. 80. 1. 1–28. o.

SKINNER, E. A.–ZIMMER-GEMBECK, M. J.–CONNELL, J. P.–ECCLES, J. S.–WELLBORN, J. G. (1998): Individual differences and the development of perceived control. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, Vol. 63. No. 2–3. v–vi, 1–234. o.

STEPHENS, M. W.–DELYS, P. (1973): A locus of control measure for preschool children. *Developmental Psychology*, Vol. 9. No. 1. 55–65. o.